

26. 578

ՀՄԱՅԵԱԿ ԱՐԱՄԵԱՆՑ
(Մ. Տ. ՇԻՈՏ)

ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆ
ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ

ԱՏԵՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

(Արատանում Կ. Պոլսոյ Կէ. ի-Յաւա քաղր գումար-
աւած միքինկին մէջ 10/23 Սեպտեմբեր 1908)

Կ. ՊՈԼԻՍՍ

1908

H. KILIDJIAN
LIBRAIRE-ÉDITEUR
CONSTANTINOPLE

35

83

Մարտի 21 1913 թվական
21 FEB 2013
ՀԱՅԵԱԿ ԱՐԱՄԵԱՆՑ-ԵՐ
(Մ. Տ. ՇԻՈՏ)
05 JAN 2010

300
1149-ԱՐ

335
Ա-83

ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ

ԱՏԵՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ
(Արտասահմանում Կ. Պոլսոյ Կէսիկ-Քաւա քաղը գումարում
միքիկին մէջ 10/23 Սեպտեմբեր 1908)

1003
1149

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Վ. ԵՒ Հ. ՏԵՐ-ՆԵՐՍԵՍԵԱՆ
Կ. Պոլիս
1908

26.578

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ
ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆ

«Մի՛ յուսայք յիշխանս յորդիս
մարդկան, զի ոչ գոյ փրկութիւն
ի նոսա:»

Քաղաքացիներ եւ Քաղաքացուհիներ

Հազարաւոր տարիներ առաջ գրուած այդ պարբերութիւնը ամբողջ փիլիսոփայութիւն մը կը պարունակէ իր մէջ: Թափանցենք վայրկեան մը անոր իմաստին խորը և տեսնենք թէ որքան կը համապատասխանէ ան մեր ժամանակի իրականութեանը: Ես պիտի աշխատիմ խուսափել խրթին արտայայտութիւններէ, մօտիկ կանգնիլ ձեզ և ըստ կարելոյն հասկանալի ըլլալ:

Որո՞նք են այն «իշխանները» որոնցմէ փրկութիւն չունի ժողովուրդը:

Այդ իշխաններն են բոլոր անոնք, որոնք կիշխեն մեր վրայ հակառակ մեր ցանկութեան եւ առանց մեզմէ ընտրուած ըլլալու:

Իշխան ըսելով ես չեմ ուզեր անպատճառ թագաւորներն ակնարկել: Բնա՛ւ: Շատ աւելի համեստ աստիճանի վրայ կանգնած իշխանաւորներ կան մարդկային ընկերութեան ծոցին մէջ, որոնք այսպէս կամ այնպէս կը շահագործեն մեր միտքը, մեր զգացումները, մեր բնական իրաւունքները, մեր քսակը, մեր ֆիզիքական ուժը, մեր միամտութիւնը, մեր հաւատքը, մեր վստահութիւնը... Ատոնց կարգին կը վերաբերին, օրինակի համար, համազգի կաթողիկոսները, պատրիարքները, առաջնորդները, ամիրաները, կալուածատէրերը, գործարանատէրերը, վաճառուները, ինչպէս նաեւ Հայ ու այլազգի պաշտօնեաները, քաղաքական կեանքին զեկը իրենց ձեռքին մէջ ունեցողները...:

Մէկ խօսքով բոլոր անոնք, որոնք ըլլալով հանրութեան մէկ մէկ անդամը, իրաւունք են ձեռք բերած իրենց նման մարդկանց բազմութիւն մը զեկաւարելու, զանոնք իրենց հրամաններուն ենթարկելու:

Իրաւունք եւն ձեռք բերած, ըսի: Ամէն բանէ առաջ մեզ պէտք կրլայ գիտնալ, թէ ի՞նչպիսի եւն ձեռք բերած անոնք իշխուելու իրաւունքը: Այդ հարցին ճիշտ ու մեկին պատասխանը գտնելով մենք դիւրաւ պիտի կրնանք վերլուծել քաղաքական ու տնտեսական ազատութեանց տեսութիւնները:

Տարակոյս չկայ, որ այս տեսակ միթիւնքի մը մէջ, մէկ երկու ժամով անկարելի է քննելի խնդրի պատմական, գիտական և իրաւաբանական ամբողջ պատկերը ներկայացնել, ուստի ես պիտի բաւականանամ առ այժմ շատ սեղմ, հակիրճ ամփոփումով:

Կար ժամանակ, սիրելի ունկնդիրներ՝, երբ մարդկութիւնը զուրկ ըլլալով այսօրուան քաղաքակրթութենէն, չունենալով ո՛չ գիտութիւն, ո՛չ կրթութիւն, ո՛չ կենսական պահանջներուն համապատասխան պայմաններ, մարդիկ կապրէին սրարգապէս անասնական կեանք մը:

Մարդկային ուղեղը այն ժամանակ շատ թոյլ կը գործէր: Մարդիկ կապրէին մերկ կամ բոյսերով ու անասնոց մօրթով կը ծածկէին իրենց մերկութիւնը:

Անոնք կը կերակուէին գլխաւորաբար բոյսերով և մուկոտիներով, նոյն իսկ մարդկային մասով: Անոնց մասին ստուգիւ կրնանք ըսել, թէ կը ծնէին բնութենէն և կը հանգչէին բնութեան գրկին մէջ առանց կեանքի որոշ, վեհ նպատակ մը ունենալու:

Այն ժամանակ բոլոր մարդիկ վայրենիներ էին, որ շատ քիչ բանով կը տարբերէին միւս շնչաւորներէն: Լեզուներ անգամ գոյութիւն չունէին և մարդիկ զգայարանական չարժուծուերով կը հաղորդէին միմեանց իրենց զգացումները: Հանրային կեանք ըսած բանը գոյութիւն չունէր և ամէն ոք կապրէր այնպէս, ինչպէս կապրին այսօր մեր չորքոտանի անտառաբնակները:

Արդ, ո՞վ կը կառավարէր զանոնք կամ ուրիշ խօսքով ո՞վ կիշխէր անոնց վրայ: — Ըստ երեւոյթին ոչ ոք: Սակայն նա՛, որ ունէր ջլուտ բազուկներ, ֆիզիքական կոպիտ ոյժ, նա՛ կիշխէր իր նմաններու վրայ: Որ կը նշանակէ թէ քառնեցին էր այն ժամանակայ իշխողը:

Երբ մարդկային ուղեղը տակաւ առ տակաւ սկսաւ արթննալ և նախնական պարզ զէնքերը գոյութիւն ստացան, այն ժամանակ մարդկութեան ճակատագիրը ենթարկեցաւ զգալի փոփոխութեան մը: Զէնքերի և այլ պարզ գործիքներու շնորհիւ մարդիկ սկսան մէկ կողմէն պաշտպանել գաղաններու յարձակումներէն և միւս կողմէն

ալ դիւրացուցին մնունդ ստանալու գործը, որովհետեւ զէնքի գործածութեան անմիջական հետեւանքներէ մէկն ալ որսորդութիւնն ու ձկնորսութիւնն եղաւ:

Մարդկային կենաց այս շրջանակին մէջ հմուտ զինավարժներն սկսան իշխել իրենց ցեղակիցներուն վրայ: Ըսել է որ դարձեալ քիւս ոյժը:

Դարերու ընթացքին մէջ մարդիկ սկսան կարգ մը անասուններ հպատակեցնել իրենց կամքին՝ անոնց կաթէն, մսէն և մորթէն օգտուելու համար:

Այդպիսով մարդակերութիւնն հետզհետէ սկսաւ վերնալ, թէեւ մարդու կեանքը տակաւին արժէք մը չէր ներկայացունէր:

Թափառական ու անասնաբարոյ մարդիկ կամաց կամաց կրնտեւանային նոստպետական խաշնարածներու պարզուկ կեանքին եւ նա՛, որ մեծ թւով անասուններ կը պահէր, այդ անասունները խնամելու համար կը կարօտէր որոշ թւով մարդկանց: Իհարկէ աշխատանքի վարձատրութեան եւ մարդու անհատական իրաւունքներու մասին մտածելն իսկ աւելորդ էր: Խաշնարածները խաշնատիրոջ պարզ ստրուկներն էին եւ պարտաւոր էին հնազանդիլ տիրոջ բոլոր հրամաններուն: Այդ ժամանակ շատ անասուններ ունեցող մարդը իր ունեւոր ըլլալուն համար կիշխէր չունեւորներուն վրայ: Գիշատիչ գաղաններէն անասնոց հօտը պաշտպանող շուններն ու խաշնարածները համարժէք էին:

Իսկ երբ հողագործութիւնը ծագում առաւ, մարդկային կեանքն ալ որոշ արժէք ստացաւ: Հողի ընդարձակ տարածութեան մը տիրող հողատէրը անհրաժեշտ կարիք ունէր այդ հողը մշակող ձեռքերու: Ուստի բազմաթիւ մարդկային էակներ դարձեցին հողատէրերու ստրուկները, այդպիսով վերածուելով ստրկատիրոջ շարժական իրերու մի մասը եւ լիովին ենթարկուելով այդ ստրկատիրոջ բոլոր հրամաններուն:

Անասունները, հողը եւ ստրուկները դարձան ուժեղներու սեփականութիւնը և այդ ուժեղները՝ մարդկանց իշխողները:

Լաւ ուշադրութեան առէք, սիրելի ունկնդիրներ, որ անյիշելի ժամանակներ առաջ, որքան ալ որ մարդկային կեանքին մէջ փոփոխութիւններ կը մտնէին, սակայն բան մը կար որ կը մնար նոյնը:

Ի՞նչ էր այդ անփոփոխելին, ուրիշ բան չէր՝ եթէ ոչ ուժեղի տիրապետութիւնը թոյլերու վրայ՝ ունեւորին տիրապետութիւնը չունեւորին վրայ և այդ բոլոր տիրապետութիւններն հիմնուած էին բացառապէս կոպիտ ոյժին վրայ:

Որմէ՞ն ստացան խաչատէրներն իրենց անասունները, որմէ՞ն ստացան հողատէրներն իրենց հողերը, որմէ՞ն ստացան ստրկատէրներն իրենց ստրուկները: Կը թողնեմ որ այդ հարցումներուն դուք ինքներդ պատասխանէք: Եւ կը կարծեմ որ շատ դժուար չըլլար այդ ձեզ համար:

Երբոր հողը և անասունները, ըսենք նաև մարդ ստրուկները ժամանակի ընթացքին մէջ ստացան կարեւոր արժէքներ, այն ժամանակ «իշխողները» սկսան աչք անկել մէկը միւսին ունեցածին վրայ եւ աշխատիլ բռնի կերպով տիրանալ միմեանց ունեցած շարժական եւ անշարժ ստացւածքներուն: Այստեղէն, ահա, կսկսի մասնաւոր սեփականատիրութեան ճակատագրական կռիւն ունեւոր դասերու մէջտեղ: Վա՛յն եկած էր — ի՞նչ կը կարծէք, ուժ, անիւրախ՝, Օ՜ ոչ, — վա՛յն եկած էր թոյլին: Ուժեղ ունեւորը յանիւրաւ կը տիրէր իրմէն աւելի թոյլին ունեցածներուն եւ երկրի որոշ մասը իր հարստութեամբ եւ բնակիչներով կենթարկէր իր ազդեցութեանը:

Այստեղէն ծագում կառնէր պետութիւնը, որուն կիշխէր քիչ առաջ նկարագրածս եղանակով բարձրացող ուժեղը: Կը նշանակէ որ մինչև պետութիւններ կազմուելու շրջանը իշխանութեան ղեկը կը պատկանէր սոսկ բիրտ ոյժին:

Այդ ձեւով պետութիւնները կազմուելէ վերջն ալ շարունակեց ոյժի տիրապետութիւնը: Եւ պետութեանց գլուխը կանգնող իշխանաւորները, ճիշտ իրենց նախնայորերու, պապերու եւ հայրերու նման սկսան աչք անկել դրացի, սահմանակից պետութեանց վրայ ու երբ վստահ էին իրենց ոյժին՝ զանազան պատրուակներով կը յարձակէին տւելի տկար պետութեանց վրայ բռնի կերպով կը հաստատէին հոն իրենց իշխանութիւնը:

Թէև նուաճումները կը կատարուէին յանուն այսինչ կամ այն-ինչ ազգի, սակայն իսկապէս նուաճող ու նուաճող ազգերը, ժողովուրդները բացարձակապէս կրաւորական դեր մը կունենային, բուն երակատարները ամենուրեք եւ ամեն անգամ եղած են ափ մը իշխող

ները, միշտ ոյժեղի կամքին համաձայն կազմելով աշխարհագրական տախտակները (ծախսահարսքիւն):

Լուսաւորութեան դարերուն մէջ ալ շարունակ նոյն սկզբունքներով են ղեկավարուած աշխարհի հզօր իշխանները, այն զանազանութեամբ, որ մինչդէռ հին ժամանակներու իշխողները «Սահման քաջաց զէնն իւրեանց, որքան հատանէ՝ այնքան ունի» ըսելով են մերկացուցած իրենց սուրը, հիմա ամեն երկիր օժտուած է ըստ երեւոյթին «արդար օրէնքներով»՝ զորս աշխարհի իշխանները ծառայեցուցած են իրենց շահերուն եւ յանուն այդ օրինաց հրապարակ են իջած ուժեղի տիրապետութիւնն յաւերժացնելու թոյլերուն վրայ (ծախիւր):

Այդ է եղած պատճառը, որ նախապատմական շրջաններէն սկսած մինչև մեր օրերը բազմաթիւ ժողովուրդներ առաւել կամ նուազ կարեւորութեամբ պատմութիւն մը կտակելով գալիք մարդկութեան՝ իրենք անհետացած են, շատերն ալ հիմա անհետանալու վրայ են...

Սիրելի ունկնդիրներ՝, թերևս ձեր մէջ գտնուին այնպիսիներ, որոնք չափազանց յուստես գտնեն իմ հայեացքները ժամանակակից «Լուսաւորեալ, քաղաքակիրթ», ռժ. զիտէ թերևս նաև «մարդասէր» պետութեանց մասին: Իւրաքանչիւր ոք ազատ է իր կարծիքին մէջ, սակայն իմ ոչ թէ կարծիքս, այլ խորին համոզումս սա է, թէ «մի յուսայք յիշխանս յորդիս մարդկան, զի ոչ գոյ փրկութիւն ինոսա»: Լիայոյս եմ, որ քիչ վերջը դուք ամենքդ ալ պիտի համոզուիք ինձ պէս, թէ մեր օրերուն մէջ ալ իշխողները, ինչ տիտղոս եւ ինչ աստիճան ալ կրեն անոնք, իրենց նախորդներու հետ միեւնոյն սանրին կտաւն են եւ միեւնոյն սկզբունքն ունին իրենց ղեկավար:

Որո՞նք են տանկիւններորդ լուսաւորեալ դարու այն իշխողները, որոնք իրենց մէջ ոյժ զգալով հանդերձ իրենցմէ թոյլերը հանգիստ են ձգած իրենց գործին:

Յոյց տուէք:

Ռուս իշխողներն արդեօք, որոնք քանիցս սուրը պատեանէն հանած են յանուն արեւելեան քրիստոնեայ ժողովուրդների ազատութեան: Հապա Ֆինլանտիա՞ն, Լեհաստա՞նը, Պետարապիա՞ն, Վրաստա՞նը, Հայաստա՞նը...

Անգլիոյ իշխողներն արդեօք, որոնք խիստ աժան գնով իրենց ձակաին վրայ այնքան փայլուն մակդիրներ կը կրեն ցարդ: Հապա Իռլանտիան, Թրանսիլանիա, Օրանժը, Եգիպտոսը...

Ժամանակակից ո՞ր պետութեան իշխողները ի վիճակի են, առանց կեղծելու, ձեռքերը դնելու իրենց խղճին վրայ եւ ըսելու, թէ իրենք բանով մը կը տարբերին մեր ճանցած գայլերէն: Ո՛չ ապաքէն, ինչպէս դուք կըսէք, «խըմխըմ իլէ պուրոնսուզ, պիրպիրխաթն ուղուրսուզ»... (ծախահարոսքիւններ):

Բնականաբար ձեր մէջ հարց կը ծագի թէ ինչո՞ւ է այդպէս «ալխարհի կանոնը»:

— Որովհետեւ, կը պատասխանեմ ես, փաղափսկսն ազատքիւն չունին ժողովուրդները, որովհետեւ ժողովուրդներու ձակատագիրը «ի ձեռս իշխանաց» է:

Իսկ ի՞նչ կը նշանակէ այդ:

Արդէն այդ է մեր վնասածը եւ անոր շուրջն է, որ պիտի դառնանք մենք այս երեկոյ: Մեր նպատակին աւելի չուտ համեմատութեամբ ես պարտաւոր եմ քանի մը խօսքով պատկերացնել այսօր գոյութիւն ունեցող իշխանութիւններու կազմուածքը, որպէսզի ըստ այնմ ալ քաղաքական ու տնտեսական ազատութեանց նշանակութիւնն ըմբռնենք:

Ես քիչ առաջ ըսի՝ ժողովուրդները քաղաքական ազատութիւն չունին: Զրպարտութիւն մը չէր ըրածս:

Քանի որ ժողովուրդները պետութեանց բաղկացուցիչ մասերը կը կազմեն, է՛ն առաջ անոնց ազատութեան չափը գիտնալու համար պէտք է պետական վարչութեանց եղանակները բնորոշենք:

Արդ, գոյութիւն ունեցող պետական վարչութիւններն այսօր կը բաժնուին երէք տեսակի, որոնցմէ իւրաքանչիւրին վրայ առանձին-առանձին պիտի կանգ առնեմ: Անոնցմէ մին է՝ Բռնապետքիւնը կամ Միապետքիւնը:

Բռնապետութիւնը վարչական այն եղանակն է, որ իրաւունք կուտայ երկրի իշխող մէկ անհատին, վեհապետին, իւր ուղածին պէս գործնելու երկիրը: Այս եղանակով կառավարող երկիրներու մէջ, որքան ալ բազմամիլիոն ժողովուրդներ ապրին հոն, ոչ ոք իրաւունք չունի ըսելու թէ արեւը արեւելքէն կը ծագի, երբ վեհապետը «ո՛չ, արեւմուտքէն կամ հիւսիսէն կը ծագի» ըսէ: Հասկցա՞ք

ինչ ըսել է բռնապետութիւն. կը հասկնա՞ք, եթէ ոչ ուրիշները, գոնէ դժուար պիտի հասկնաք, որովհետեւ 1908 թուի յուլիս 11|24 էն առաջ թիւրքիոյ մէջ կապրէիք (ծախներ):

Անշուշտ դուք չէք մոռցած, որ ես ձառիս սկիզբը ըսի, թէ իշխող ըսելով ես անպատճառ թագակիրները ըսել չեմ ուզեր: Բռնապետական երկիրներու մէջ սկսած ամենաբարձր պաշտօնեայէն մինչեւ ամենաճամբատ պաշտօնեան մէջ-մէկ գայլեր են, մէկը միւսը լրացնող, մէկը միւսի պակասը լեցունողը...

Մեր դժբաղդ Հայրենիքին մէջ, օրինակի համար, Հայ ամիրա մը, Հայ Օրմանեան մը, Հայ Խօշմաթեան մը, արապ Իզգէթ մը, թիւրք Մէլհամէ մը, քիւրտ Մուսա մը, յոյն Իքս մը եւ այլն արդեօք գիրար չեն լրացներ գիւսային ներդաշնակութեամբ մը ժողովրդի արեւը խաւարեցնելու համար... (ծախներ)

Երբեմն փոքրիկ բռնակալները ոչնչով չեն տարբերի փոքրիկ կտրիճներէն: Մեծ իշխողներն իրենց մանրանկարները կուենան յանձին զանազան փոքրաւորներու: Ժողովուրդը հոս ոչ մի ձայն, ոչ մի իրաւունք, ոչ մի իշխանութիւն չունի:

Օրինակ մը բերեմ: Հարիւրաւոր տարիներ առաջ ոմն Ռոմանով՝ իր եւ իրպէսներու բիրտ ոյժին կռիւնով կը բարձրանայ ռուսաց կայսերական գահին վրայ եւ կը գրէ ռուսաստանի բազմամիլիոն ժողովուրդներուն. «Կամօքն Աստուծոյ կայսր ռուսաստանի եւ այլն եւ այլն»:

Կը լսէ՞ք, սիրելի ունկնդիրներ, կամօքն Աստուծոյ կըսէ, իսկ բռնակալներու Աստուածը գիտէ՞ք ինչ է,—Ո՛յ Կն է Ո՛յժը...

Եւ Ռոմանովը կամօքն այդ Աստուծոյ կը նշանակէ սրբազանագոյն սինոդի սնդալները, որոնք իրենց իրաւունքը կը համարին հրամայել, որ աստուածապաշտ Հայը աստուածապաշտ ռուսին հետ ամուսնանալ ուղեւոր պարագային անպատճառ ռուսաց եկեղեցւոյ մէջ պսակին, ռուսաց ծէսով մկրտեն իրենց նորածինները, ռուսաց տէրտէրին մրմունջներովը թաղւին...

Նոյն Ռոմանովը, կամօքն նոյն Աստուծոյ, կը նշանակէ արգարադատութեան նախարարը, որի պարտականութիւնն է «Հրամանաւ Աստուածընտիր կայսեր» հսկել ուժեղների տիրապետութեան ամրապնդման թոյլերու կամքին, իրաւանց եւ նոյն իսկ կեանքին վրայ, «օրէնքէն» շեղողները դէպի գնտան առաջնորդելով...

Նոյն Ռոմանովը, միշտ նոյն Աստուծոյ կամքով, կը նշանակէ միւս նախարարները, նահանգապետները, զօրավարները և այլն ու միշտ կը նշանակէ այնպիսի մարդիկ, որոնք իր տիրապետութեան նեցուկները կրնան հանդիսանալ: Հակառակ պարագային, եթէ ատենցմէ մէկը կամ մէկ քանին ուզեն մասնաւոր իրաւունք մ'ազ ժողովրդին յատկացնել, իսկոյն վրայ կը հասնի բարձրագոյն հրօշակարար և զանոնք, այսինքն բռնապետի կամքին չանսացող պաշտօնեաները, պաշտօնէ կը զրկէ: Ուրիշ ո՞վ կը վայելէ իշխողի աջակցութիւնը, — գործարանատէրները, կալւածատէրները, վաշխառուները, միտլ բանիւ անոնք, որոնք իրենցմէ թոյլերը գոփելու, իրաւագրկելու, հարստահարելու «իշխանութիւն» ունին, անոնց իսպառ կը դրւին բռնակալի արնածոր գրչով խմբագրուած օրէնքները, ժողովրդի արիւն քրտինքով սպառազինուած և «երկրին ու ժողովրդին ի պաշտպանութիւն» կոչուած զօրքը, ոստիկանները, բոլոր պաշտօնէութիւնները, սկսած փոքրէն մինչեւ ամենամեծը...

Վերջապէս մնաւ մեր յիշտ Ռոմանովը և անոր տեղն անցան իր որդին ու թոռները յաջորդաբար, մինչեւ մեր օրերու կայսր Նիկողայոս երկրորդը, միշտ նոյն ճամբով ու նոյն եղանակով:

Բաւական չէ Ռուսաստանի մէջ կատարուածը. երբեմն ալ Ռոմանովները իրենց կամակատար շահակիցներով կը հրամայէին Ռուսաստանի 150 միլիոն ազգաբնակչութեան, որ իրենց լաւագոյն զաւակները մաճէն, ուրազէն ու մաքրքէն պոկելով խրկեն երկրի սահմաններէն դուրս՝ թուրքական Չինաստանը, Քորէան, Թիւրքիան նւաճելու, որպէս զի ափ մը իշխողներ աւելի լայն չափով յազուրդ տան իրենց գաղանային ձգտումներուն... (ծափեր)

Եւ ժողովուրդը կը կոտորէր, անտեսականապէս կը քայքայէր. արնաքամ կըլլար՝ զինքը կեղեքողներու կամքը տեղը բերելու համար. առանց ինքը բան մը չհանել կրնալու...

Մէկ խօսքով, բռնապետութեանց մէջ ամէն բան ձեռք կը բերւի ժողովրդեան կոնակէն և ամէն բան կը վայելեն իշխողները:

Եւ այդ բոլորը կը կատարւի «Կամօքն Աստուծոյ, որ անհասանելի է»:

Ահա թէ ինչ կը նշանակէ բռնապետութիւնը: (Երկարատեւ ծափեր)

Հիմա դուք ինքներդ կարող էք ճանչնալ միւս բռնապետութիւնները, Ռուսաստանը ձեզ օրինակ առնելով:

Այդ տեսակ երկրները նման են այն հիւանդ մարմնին, որու մէջ դիւրաւ կը գոյանան զանազան միքրոպներ, սպառնալով լուծել այդ հիւանդ մարմնի կազմը՝ մերթ վիրահատութեան առաջ նորդելով և մարմնի զանազան մասերն անջատելով, երբեմն ալ ուղղակի քայքայելով ամբողջութիւնը...

Հոն, ուր բռնապետութիւն կայ, բնականաբար ծնունդ պիտի առնեն նաեւ դժգոհութիւններ անիրաււածներու կողմէն:

Ահա այդ դժգոհութիւններն են, սիրելի ունկնդիրներ, որ հետզհետէ խտանալով տեղի կուտան բողոքներու և երբ բողոքներն անլսելի մնան, իրաւագութիւններու մէջ առաջ կուգայ արդար զայրոյթը զանազան արտայայտութիւններով և վերջապէս ժողովրդի բարեկամները իրար մօտ գալով իրենց մէջ կը յղանան ու հանգ երկունքով կը ծնին յեղափոխութեան գաղափարը:

Թէ ի՞նչ է յեղափոխութիւնը, այդ մասամբ պիտի պարզւի իմ ներկայ ատենախօսութեան ընթացքին մէջ, իսկ մանրամասնութիւնը ուրիշ միջոցով մը կարելի պիտի ըլլայ բացատրել:

Առ այժմ այսքանը բւեմ, որ յեղափոխութեան չնորհիւ ժողովուրդը կաշխատի իշխանութեան զեկը ձեռք բերել և անձամբ անօրինել իր ճակատագիրը: Կամ ուրիշ խօսքով ժողովուրդը կը ձգտի բռնակալի ճանչցած Աստուծոյ կամքին տեղ թագաւորեցնել իր հաւաքական արդար կամքը: (ծափեր)

Յեղափոխող ժողովուրդներու մէջ ճակատագրական խիստ կարեւոր դեր կը խաղայ իրաւագութիւն զանգուածի գիտակցութեան աստիճանը: Ժողովուրդ մը որքան աւելի ընդունակութիւն ունի իր վիճակին ծանրութիւնն ըմբռնելու, այնքան ալ շուտ եւ դիւրաւ կը թագաւորեցնէ իր կամքը:

Սակայն, դժբախտաբար, քանի որ բռնապետութեան հետ զուգընթացաբար տգիտութիւնը կը յառաջանայ եւ բռնակալ երկրներու ժողովուրդները ո՛չ իրաւունք ունին և ո՛չ ալ յարմարութիւններ զարգանալու, ուստի եւ յեղափոխութեան գործը կարծուածէն աւելի կը դժուարանայ: Յեղափոխական գործիչները յաճախ կստիպուին կռուիլ երկու ճակատէ, մէկ կողմէն բռնապետութեան դէմ եւ միւս կողմէն ժողովրդի տգիտութեան դէմ... Այդպէս եղաւ նաեւ մեր մէջ և երկդիմի այդ պայքարը շատ սուղի նստաւ մեզ: Չափազանցութիւն չըլլար, եթէ ըսենք թէ մեր հարկւր-հազարա-

ւոր զոհերուն կէսը իրենց տղիտութեան երեսն ոչնչացան: Եթէ մեր ժողովուրդը տգէտ չըլլար, յուլիսի 11 — ր շատ վաղուց եկած կըլլար, ու այն ալ ուրիշ կերպ, ուրիշ արդիւնքով: (ծափեր):

Ինչպէս որ մեր մէջ եղաւ, այդպէս ալ միւս բռնապետութեանց մէջ տեղի կունենայ: Անիրաւին ու իրաւազուրկին կոխը հետզհետէ սուր բնաւորութիւն կստանայ, յեղափոխութեան անշէջ կրակը կը ձարակէ իրաւազուրկներու սիրտն ու հոգին. մինչև որ վերջապէս թշնամի բանակները ճշտուին, կայսին ճակատ առ ճակատ եւ մղեգին թափով մը կարգան երկուստեք ճիւղակեալքեան կռուի պատմական մարտահրաւէրը...

Այո, տիրապետութեան կռիւն է այդ, որովհետեւ մէկ կողմէն բռնապետութիւնը կուզէ իր տիրապետութիւնն ամրապնդել կոպիտ ոյժին վրայ եւ միւս կողմէն ժողովուրդը կուզէ իր տիրապետութիւնը հիմնել բանականութեան եւ իրաւահաւասարութեան վրայ:

Եթէ ժողովուրդը — ուշադրութիւն դարձուցէ՞ք, ժողովուրդը կըսեմ եւ ժողովուրդը ըսելով ես կը հասկնամ ոչ-իշխողները, — այնքան պարտաճանաչ է, որ քաղաքական իշխանութեան զեկը ձեռք անցնելու համար ընդունակ է զոհաբերելու իր բոլոր կարողութեանց հետ նաեւ կեանքը, այն ժամանակ բռնապետութեան արտաքին պարիտները կը խորտակուին եւ ժողովուրդը քանի մը քայլ կը յառաջանայ: Այդ մասնաւոր յառաջացումը կը կայանայ այն բանի մէջ, որ իշխողներն իրենց անսահման իրաւունքներուն մէկ չնչին մասը ակամայ կը յանձնեն երեկուան իշխողներուն, առիւծին բաժինը դարձեալ իրենց պահելով... իշխողներու իրաւանց այդ սահմանափակումը առաջ կը բերէ սահմանադրական իշխանութիւնը:

Պետական վարչութեան երկրորդ տեսակն է սա, որ կը կոչուի սահմանադրական միապետութիւն:

Հիմա տեսնենք, թէ ինչ կը նշանակէ այդ:

Սահմանադրական միապետութիւնը վարչական այն եղանակն է, որ մասնաւոր իրաւունք կուտայ երկրի ազգաբնակչութեանը միջամուխ լինելու հանրային գործերուն: Այդ միջամտութիւնը տեղի կունենայ ժողովրդի կողմէն ընտրուած երեսփոխաններու համագումար ժողովով, որ եւրոպական բառով փարլամենթ կը կոչուի:

Պարզաբանենք քիչ մը:

Բռնապետութեան մասին խօսելու ժամանակ ես բացատրեցի, որ այդ կարգի պետութիւնները միշտ ամենուրեք միեւնոյն սկզբունքով կը ղեկավարուին, այսինքն — ամեն բան իշխողին համար, իսկ ժողովրդին համար — ոչինչ:

Այդպէս չէ, սակայն, սահմանադրական երկիրներու մէջ, ուր նոյն միօրինակութիւնը չենք կրնար մասնանշել: Մինչ մէկ երկրի մէջ ժողովուրդը բաւական լայն իրաւունքներ կը վայելէ եւ բոլորովին զինաթափ ըրած է երկրին վեհապետը, որուն վերապահուած է սոսկ պատուաւոր նախագահի մը դերը, անդին կը տեսնաք որ նոյն սահմանադրական անունը կրող ուրիշ երկրի մը ժողովուրդը կամ ժողովրդին ունեւոր մասերը կը վարեն երկրի գործերը ձեռք ձեռքի տուած վեհապետին հետ եւ դեռ ուրիշ տեղ մ'ալ ժողովուրդը միայն անուանական իրաւունքներ կը վայելէ եւ կրկին նախորդ իշխողներն են, որ կը տնօրինեն պետութեան բաղդը:

Օրինակի համար յիշենք սահմանադրական Պելժիքան, Ռուսաստանը եւ Պարսկաստանը: Պելժիքայի փարլամենթը, Ռուսիոյ Տուման եւ Պարսկաստանի Անճումանը տարբեր-տարբեր հաստատութիւններ են, որ երբէք չեն կրնար համեմատուիլ իրարու հետ: Մինչդեռ Պելժիքացին ճակատիբաց կրնայ յայտարարել, թէ իր երկրի ազգաբնակչութիւնը անմիջական մասնակցութիւն եւ ղեկավարի հանգամանք ունի երկրի ներքին ու արտաքին գործերուն մէջ, նոյն բանը չեն կրնար ըսել Ռուսներն ու Պարսիկները, որոնց երեսփոխանական ժողովներուն վրայ Դամոկլէսի սուրին պէս կախուած են Յարին ու Շահին կաշկանդիչ ու խափանարար հրամանները, նոյնիսկ թնդանութիւնը, ինախատինս սահմանադրական կարգերու... (ծափեր):

Չարգացած, պարտաճանաչ եւ մարտնչող ժողովուրդները տիրապետութեան կռուի միջոցին կը պահանջեն սահմանադրական այնպիսի կարգեր, որոնցմով կ'երաշխաւորին երկրի ազգաբնակչութեան քաղաքական լայն իրաւունքները, եւ ինչ որ կարելի չըլլար ձեռք բերել բուն կռիւն հետեւանօք, այդ ալ կ'աշխատին երեսփոխանական ժողովի միջոցաւ ձեռք բերել: Այդ է ցոյց տուած ազգերու պատմութիւնը:

Սահմանադրականութիւնը մշտնջենական կռիւ մ'է ժողովրդի եւ իշխողներու միջեւ: Անոնցմէ իւրաքանչիւրը, ինչպէս կըսէք

դուք, «իր կողմը կը տաչէ»: Իշխողը կուզէ վերադառնալ բռնապետական վարչութեան ձեւին, իսկ ժողովրդի ներկայացուցիչները կամ ժողովուրդը կուզեն երկրի ամբողջ իշխանութիւնը իրենց ձեռքը ձգել: Որ կողմը որ ուժեղ ըլլայ՝ այն կողմը կը դառնայ երկրի տէրը:

1908 թւի Յուլիսի 11|24 էն ասդին մեր հայրենիքն ալ, թիւրքիան ըսել կուզեմ, դարձած է սահմանադրական երկիր: Թէ մեր ունեցած սահմանադրութիւնը քիչ առաջ նկարագրւածներէն ո՞ր կարգին կը վերաբերի, այդ բանը գիտնալը դժար է. բաւական է, որ ուշի ուշով աչքէ անցնենք Միտհատեան սահմանադրութեան քանի մը յօդւածները, որոնց մէջ պարզ կերպով և առանձին հոգածութեամբ մը սրբագործւած են անհատներու գերիշխանութեան իրաւունքները հանրութեան շահուն վրայ... Սակայն չըհեռանանք մեր նպատակէն:

Սխալւած չենք ըլլար, եթէ ըսենք, թէ սահմանադրական շատ երկիրներու մէջ ալ տակաւին վաղեմի բիրտ ոյժն է իշխողը: Եւ հետեւաբար քաղաքական ազատութիւնը հոն ժողովրդի համար է, որովհետեւ քաղաքական ազատութիւն ունեցող մարդը լիազօր քաղաքացի մը պիտի ըլլայ, մինչդեռ մենք գիտենք որ ուրիշէն կախում ունեցող մէկը երբեք չի կրնար քաղաքացի կոչուիլ:

Երկու խօսքով սա քաղաքացի բառն ալ ճշտենք, միջանկեալ կերպով, որպէսզի մի գուցէ քաղքըցու և գեղացու մասալներ բացւին, ինչ որ դժբաղդաբար եղած են ուրիշ տեղեր...

Քաղաքացի ըսելով պէտք է հասկնալ այն մարդիկը, որոնք իրենց պատկանած հասարակութեան միւս անդամներուն հետ համալոր իրաւունքներով կը համախմբւին և իրենց երկրին համար կարգեր ու կանոններ կը հաստատեն, հանրային կենաց ներդաշնակութիւնը կապահովեն և սուրիշն ազատութիւնը չվտանգելու պայմանով կը վայելեն ամեն իրաւունք...

Ուրիշ խօսքով, կատարեալ քաղաքացին նա՛ է, ով որ կը հրաւիրւի իր և իրպէսներու համար օրէնքներ մշակելու և զայնս պարտադիր դարձնելու ամենքին համար, սկսած ամենահամեմատ գեղջուկէն մինչեւ ամենաբարձր պալատականը...

Կը ցաւիմ, սիրելիներս, որ ճառիս սկզբին ձեզ քաղաքացիներ և քաղաքացուհիներ անանելով խոշոր սխալ մը գործած ե-

ղայ, որովհետեւ կարծեմ դուք ալ համամիտ էք ինձ հետ, որ մենք տակաւին քաղաքացիական իրաւունքներէ զուրկ ենք... Իրաւ է թէ մենք, կամ աւելի շիտակն ըսելով, մեզմէն անոնք, որ յայտնի նիւթական կառուցութիւն մը կը ներկայացնեն և այսքան տուրք կը վճարեն, անոնք իրաւունք են ստացած ընտրելու իրենց երեսփոխանները և խորհելու մեր պատական փարլամենթը. սակայն խնդիրը հոն է թէ՛ ի՞նչ ընելու համար:

Այո, ի՞նչ ընելու համար...

Ամեն պարագայի տակ մեր ընտրեալները՝ այսօրուան ունեցած իրենց իրաւունքներով պիտի կրնան թերեւ շատ գեղեցիկ ցանկութիւններ յայտնելու, սակայն պայմանաւ որ ալդ ցանկութիւնները զուրկ լինին ո՞ր և է վճաւական նշանակութենէ: Որովհետեւ, ինչպէս ձեզ ալ յայտնի է, մեր սահմանադրութեան զօրութեամբ կայ ուրիշ հաստատութիւն մը, ուր նստած են մեզմէն չընտրւած և մեր հաւաքական կամքը չը ներկայացնող քանի մը հոգի, որոնք իրաւունք ունին մեր երեսփոխաններու ըսածին վրայ խոշոր խաչ մը քաշելու, եթէ իրենց հաճելի չը թւի: Իսկ անոնց (խօսքս ծերակուտականներու մասին է) հաճելի չեն այն բոլորը, ինչ որ ուժեղի շահերուն դէմ և հասարակութեան շահերուն ի նպաստ են...

Եթէ նոյնիսկ պատահի, որ այս կամ այն խնդրի շուրջը համաձայնութիւն մը կայանայ մեր ընտրած երեսփոխաններուն և վերէն նշանակւած ծերակոյտի անդամներուն միջեւ, այդ պարագային ալ տակաւին կայ ամենազօր ձեռք մը, որ իրաւունք ունի խաչը քաշելու եղած որոշման վրայ:

Ասկէ կը հետեւի, ուրեմն, որ մեր այսքան խանդավառութեանց առարկան եղող սահմանադրական կարգերու և մեր փառաբանած «Ազատութեան» մէջ ալ դեռ իշխողը ժողովրդի անկաշկանդ կամքը է, հաղա այն «Աստուծոյ կամքը» զոր կը դաւանին աշխարհի իշխողները...

Սակայն պէտք է գիտնալ, որ աշխարհի բոլոր ժողովուրդները և բոլոր երկրները դատաւարուած չեն նոյն ծիծաղելի վիճակին: Օ՛ ոչ, եթէ այդպէս ըլլար, այն ժամանակ Շվեյցարացին, Ամերիկացին, Գաղղիացին և կարգ մը ուրիշ ժողովուրդներ անիրաւ տեղը մեր նախնանքի առարկաները պիտի հանդիսանային: Բարեբաղդաբար երկրներ կան, ուր ժողովրդի անդամները կրնան ինքզինք-

ներն քաղաքացի կոչել, իրենց կեանքի առանձնատուրը պայման-
ներէն թելադրած: Ահա այդ ակնարկածս երկիրներու վարչական
եղանակն է, որ կը ներկայացնէ պետական վարչութեան երրորդ
տեսակը և կը կոչուի Հանրապետութիւն կամ Հանրապետութիւն:

Հանրապետական երկիրներու մէջ ժողովուրդը ընդհանուր,
ուղղակի և գաղափարաբար կ'ընտրէ իր երեսփոխանները,
որոնք կը հաւաքուին մէկտեղ ո՛չ թէ ցանկութիւններ յայտնելու,
հապա երկրի և ժողովրդի պահանջներուն համապատասխան օրէնք-
ներ գծելու: Հոն փարլամենթը օրէնսդիր ժողով է, որ բացի օ-
րէնքներ գծելէ և կառավարութեան ընկերքը ճշդելէ, նաև կը քնն-
նադատէ կառավարող պաշտօնեաներու գործունէութիւնը, որովհե-
տեւ հոն բոլոր պաշտօնեաները պատասխանատու են ժողովրդի եւ
երեսփոխաններուն, որ կը նշանակէ ժողովրդին առջեւ՝ իրենց բոլոր
ըրաժնէրուն համար: Երեսփոխանական ժողովն է նոյնպէս կամ ժո-
ղովուրդը, որ կընտրէ երկրի պաշտօնէութեան վարիչները: Ուրեմն
հանրապետական երկիրներու վարիչներն իրենց պաշտօնը կամ եր-
կրը կառավարելու իրաւունքը կ'ստանան ոչ թէ Աստուծոյն կամ
բիրառ ուժի շնորհիւ, այլ հանրութեան վստահութենէն, ժողովրդի
հաւաքական կամքէն:

Կը տեսնէ՞ք, սիրելի ունկնդիրներ՝, որքան մեծ է տարբերու-
թիւնը վարչական միւս երկու ձեւերի և հանրապետականի միջեւ:
Կը ցաւիմ, որ ժամանակը ուշ է և ես անկարող պիտի ըլլամ աւելի
երկար լսօսելու հանրապետական կարգերու առաւելութեանց
մասին:

Բայց կարծեմ ըսւածներէն դիւրին է մակարերել, որ այդ
երէք վարչական ձեւերէն ամենալաւը և ամենաարդարը վերջինն է,
այսինքն հանրապետականը:

Ձեմ ըսեր թէ հանրապետական վարչութիւնը անթերի և ան-
քննադատելի է. ան ալ ունի իր անարդար կողմերը, որոնք սա-
կայն կը կայանան ոչ թէ էութեան, այլ գործադրութեան եղանա-
կին մէջ: Ամեն պարագայի տակ հանրապետական երկիրներու մէջ
քաղաքացին իր քաղաքացիական լայն իրաւունքները կը վայելէ և
եթէ նա գիտնայ օգտուի այդ իրաւունքներէն, իրաւամբ պիտի
կրնայ ըսել, թէ այս երկրի գերիշխանութիւնը հանրութեան կը
պատկանի: Որ ըսել է, թէ քանի մը առանձնաշնորհալ անհատ-

ներ չեն որ կը հրամայեն ստորագրել միապետութեան, այլ բոլոր
հայրենակիցներն են որ իրենց վճռակէտ երկրի կողմէն
երկրին բաղդը:

Ահա այդ գեղեցիկ վիճակին տիրանալու համար էր, որ մենք
տասնեակ տարիներէ ի վեր գոհարեութեան սեղանին վրայ դրինք
մեր լաւագոյն զաւակների կեանքը, մեր եռանդը, մեր մտաւոր,
բարոյական, նիւթական և ֆիզիքական բոլոր կարողութիւնները:
Այդ նպատակին հասնելու համար էր, որ մենք նետեցանք յեղա-
վոթական տաժանելի ապարէզը, յանձն առնելով ամեն նեղու-
թիւն, զրկանք, բանտ, աքսոր, կախաղան: Ժողովրդական գե-
րիշխանութեան յաւերժացումն էր, որ մենք գրեցինք մեր արիւնով
այն պանծալի դրօշին վրայ, զոր այսօր այնպէս հպարտ կը ծածա-
նեցնենք մեր գլխուն վրայ: Մեր նահատակ ընկերները կախաղանի
բարձունքներէն իրենց մարդ հայեացքները այդ նպատակակէտին
ուղղած կաւանդէին իրենց հոգին (ծափե՛ր. Կեցցե՛ն Հնչակեանները):

Մենք հիմա կը գտնուինք մեր փնտռած երկրի կէս ճամբուն
վրայ. տակաւին շատ ճամբայ ունինք անցնելիք, շատ դժուար
պայմաններ կան բարեփոխելիք, շատ մը փուշեր հանրային կեան-
քին առջև, զորս ջարդելու համար հարկ կըլլայ կրկնապատկել մեր
եռանդը, ստեղծագին գործողներու բանակը, ընդլայնել մեր գի-
տակցութեան հորիզոնը և յառաջ ընթանալ դէպի երջանիկ
ապագան...

Սիրելի հայրենակիցներ՝, եկէք վայրկեան մը ենթադրենք, թէ
մենք հասած ենք մեր նպատակին: Այո՛, ենթադրենք թէ մենք
ձեռք բերինք կատարեալ քաղաքական ազատութիւն:

Ուրեմն աղատ ենք մենք, լիազօր և անկաշխարհ քաղաքացիներ:
Խնչ կը կարծէք, բաւական է այդ մեզ երջանկացնելու համար:
Ո՛չ, սիրելիներս: Քաղաքական ազատութիւնը սիրելի և ան-
հրաժեշտ բան է, ինչպէս պարարտ հողը՝ բոյսին համար: Սակայն
քանի՞ փարա կարժէ այդ ազատութիւնն ինձ համար, երբ փորս
անօթի է: Խնչ նշանակութիւն ունի հողը բոյսին համար առանց
ջերմութեան և անձրեւի:

Անիծւած հացի խնդիրը մէկն է այն կարեւորագոյն խնդիրնե-
րէն, որոնք կը կազմեն մարդու գոյութեան հիմունքները: Դուք
ունիք քաղաքական ազատութիւն, աղատ էք անդգամ իղզէթնե-

րի, Մէլհամէների հետապնդումներէն, ուղածնուդ չափ կրնաք երգել, խօսիլ, խաղալ, խնդալ և մէկ խօսքով դուք ձեր գլխուն տէրն էք, ինչ որ չէիք մինչև երէկ:

Սակայն տեսնուած բան է, որ անօթի մարդը ախորժակ ունենայ երգելու, խօսելու, խաղալու, խնդալու...

Գիտէ՞ք արդեօք թէ քանի՜-քանի՜ ազատ քաղաքացիներ ազատ Ամերիկայի, ազատ Գաղղիոյ մէջ կը տառապին յետին թշուառութեան մէջ, անկարող բաւարարութիւն տալու իրենց ընտանեաց և զաւակներու ամենատարրական պահանջներուն: Ամենաաղքիւ գաղափարներով տոգորած լինելով հանդերձ, այդ թշուառները կը մնան աւուր հացի կարօտ և ժամանակ ու տրամադրութիւն իսկ չունին օգտակար ըլլալու իրենց պատկանած հասարակութեան, այդքանը բաւական չէ, յաճախ անոնք կտախտին վրդովել հասարակաց հանգիստը, երբեմն ալ կը դիմեն իրենց խառնուրդին անհամապատասխան արարքներու, որպիսիք են գողութիւն, յափշտակութիւն, մինչև անգամ ամենապատուաւոր ընտանիքներ երբեմն պատառ մը հացի համար վաճառքի կը հանեն իրենց սեփական մարմինը, իրենց պատիւը, իսկ տղամարդիկ կը ծախեն իրենց քաղաքիական իրաւունքը, իրենց քւէն, իրենց ազատ ձայնը...

Ինչո՞ւ այդ բոլորը, կը հարցնէք դուք:

Որովհետեւ մարդիկ քաղաքականապէս ազատ են թէև, բայց տակաւին ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱԶՍՏՈՒԹԻՒՆ ԶՈՒՆԻՆ:

— Այդ հարցին պատասխանած են մեր դարու ամենանշանաւոր փիլիսոփաները ստւարագին հատորներով, զորս մէկ-երկու ժաման ատենախօսութեամբ ամփոփելը բացարձակապէս անկարելի է, այնուամենայնիւ ես կաշխատիմ իմ թոյլ ուժերով պարզել ձեզ կենսական քանի մը կէտեր, յուսալով որ դուք ձեր անձնական փորձառութիւնն ալ անոնց միացնելով կարող պիտի լինիք ըմբռնել միտքս:

Այնիշելի ժամանակներէ ի վեր մարդկային ընկերութեան ծոցին մէջ կողք կողքի կապրին հասարակական զանազան խաւեր, հարուստներ և աղքատներ, տէրեր և ծառաներ, գործատէրեր և գործաւորներ, կարծես թէ մարդիկ ալ նման են իրենց կացարաններուն, ուր երկնամբարձ հսկայական ապարանքներու կողքին կը չարին կարգ մը խղճալի անակներ, որ եթէ մէկ ապարանքը խոր-

տակի՝ իր ծանրութեան տակ պիտի ճզմէ բաղմաթիւ համեստ անակներ:

Որո՞ւն են այդ կացարանները: Ապարանքները կը պատկանին այն ափ մը հաստափորներուն, որոնք իրենց կեանքին մէջ աշխատանք ըսւած բանը տեսած չեն և սակայն հակառակ իրենց ծուլութեան կը վայելեն աշխարհի բոլոր բարիքները: Մինչդեռ անդին մարդկութեան ստուար մեծամասնութիւնը, որ գիշեր-ցորեկ, ամառ ձմեռ, առողջ-հիւանդ չարաչար կաշխատի, իր ձեռքով կը գոյացնէ աշխարհի բոլոր հարստութիւնները, և սակայն դարձեալ թշուառ է, դարձեալ կիսամերկ, դարձեալ անօթի, դարձեալ մթին ու խոնաւ անակին մէկ անկիւնը նետած...

Ինչո՞ւ է այս անարդարութիւնը:

Մեզի կը նպատասխանեն, թէ թնոթեան օրէնքն է այդպէս: Սխալ է, հայրենակիցնե՛ր, բնութեան օրէնքը այդպէս չէ:

Մարդիկ ընութեան մէջ հաւասար ծագում և հաւասար իրաւունքներ ունին:

Ոչ ապաքէն թագաւորին ու գեղջուկին զաւակները կը ծնին միատեսակ. անոնք բոլորն ալ մերկ աշխարհ կուգան և իրենց ծնած օրէն իրենց հետ կը բերեն բնական իրաւունքներու շարք մը:

Օրինակի համար գեղջուկին երախան ծնաւ թէ չէ՝ ունի գոյութեան իրաւունք: Ոչ ոք կրնայ գողնալ, բանտարկել, սպանիլ զայն, թէև նա թոյլ, անզօր, անպաշտպան էակ մ'է: Բնութիւնը մինչև հոտ կը խառնուի: Անկէ վերջ կատարուածները բնութեան վերագրելը բացարձակ անիրաւութիւն է, գիտակից կեղծիք է, որ ներելի չէ:

Կը նշանակէ որ չարիքին արմատը պէտք է ուրիշ տեղ փնտուել:

Արդ, ինչո՞ւ աշխատող, արդիւնաբերող մարդկութիւնը մըտտընջեալ կը տառապի յետին թշուառութեան մէջ, իսկ ափ մը ծոյլ ու չաշխատող մարդիկ առօք-փառօք կապրին առանց բանի մը պակասութիւն զգալու:

Այդ հարցին միակ ու ամենաճիշտ պատասխանն այն է թէ՛ որովհետեւ վաստակաւորը իր վաստակածին տէրը չէ:

Ահա այդ քանի մը բառերուն մէջն է բուն իրողութիւնը:

Ի՞նչ ընելուէ հապա, որպէս զի մարդկութիւնն ազատի այդ անարդարութիւններէն:

«Քրտամբ երեսաց քոց կերիցես զհաց քոյ», — այդ է միակ դարմանը, այսինքն ամէն մարդ պէտք է իր աշխատանքին համեմատ ալ ապրի և նա, որ ուրիշին աշխատանքովը կ'ապրի՝ յանցաւոր պիտի նկատուի և հասարակաց օրէնքը պիտի պատժէ զանս...

Այդ բարձր նպատակն իրագործելու համար բոլոր յառաջագէտ երկիրներու մէջ կը կազմակերպեն առանձին կուսակցութիւններ, որոնք ոգի ի բռին կաշխատին՝ նախ քաղաքական իշխանութեան ղեկը ձգել ժողովրդի ձեռքը և ժողովրդին հնարաւորութիւն տալ օրինական հողի վրայ կանգնելով կուսելու շահագործող ձրիակեր դասակարգի դէմ, երկրորդ՝ ազատել ժողովուրդը այն կարգ մը անարդար պարտականութիւններէն, որոնց ենթակայ է ժողովուրդը յանուն միակողմանի օրինաց:

Օրինակի համար, դուք գիտէք, թէ ժողովուրդը որքան կը նեղուի տուրքերու ծանրութենէն: Երկու խօսքով տեսնենք, թէ ինչպիսի հարկային եղանակն է, որ ժողովրդի բարեկամ կուսակցութիւնները կուցին վերցնել մէջտեղէն:

Հարկերը երկու տեսակ կըլլան՝ ուղղակի և անուղղակի հարկեր:

Ուղղակի կը կոչին այն հարկերը, որ կը նշանակւին շարժական և անշարժ գոյքերու վրայ՝ անոնց դնին համեմատութեամբ և կատարելի ուղղակի անոնց տիրոջմէն: Ուրեմն շատ գոյք ունեցողը շատ հարկ կը վճարէ, քիչ ունեցողը՝ քիչ, ինչ շուքեցողն՝ ինչ:

Բայց մեզ հետաքրքրողը անուղղակի տուրքերն են:

Անուղղակի կը կոչին այն տուրքերն որ կը ծանրանան անխառն բոլոր ժողովրդի վրայ, սակայն առանց յայտնի ընելու, թէ ով որքան կը վճարէ: Ասոնց վերացումն է որ կը պահանջեն անոնք:

Օրինակի համար, դուք ծխախոտ գնելու ժամանակ մտքեքէզ ալ չէք անցնենք, թէ տուրք կը վճարէք: Մինչդեռ տեսէք ահաւասիկ, թէ ինչ օյնապաղութիւն կը խաղան ձեր գլխուն: Փոքրիկ հաշիւ մը ընենք: Աչքի առաջ ունենանք քսան կրամ ծխախոտ: Ծխախոտ մշակող գիւղացին հազար ու մի տեսակ նեղութիւններով հասցուցած է զայն, արցակ կուպած և բերած ծխախոտի գործարանատիրոջը: Քսան կրամ ծխախոտը գիւղացուն վրայ կը նստի մօտաւորապէս, 10 «փարայի, միայն» 5 «փարա շահելով» 15 «փարայի կը ծախէ գործարանատիրոջը և սա ալ իր կողմէն» 8 «փարա ծախսելով» և 17 «փարա ալ իրեն համար շահ առնելով կը հասցնէ»

40 «փարայի: Եւ ահա պետութիւնն ալ իր կողմէն» 40 «փարա հարկ գնելով, թող կուտայ որ ձեզի ծախեն 80 փարայի:

Եթէ ձեզմէն ամէն մէկը շարժւոր քսանական կրամնոց երկու տուփ ծխախոտ սպառէ, տարին կընէ 100 տուփ, որ ըսել է թէ միայն ծխախոտի համար դուք տարեկան մարդագլուխ» 100 «դահեկան տուրք կը վճարէք, լայց առանց դիտնալու այդ բանը:

Ճիշտ այդպէս կը վճարէք նաեւ թէյի, շաքարի, քարիւղի... և ուրիշ կարգ մը անհրաժեշտ առօրեայ պիտոյքներու համար:

Ու եթէ հաշուելու ըլլաք այդպիսով ձեր վճարած տուրքին գումարը, պիտի սոսկաք, տեսնելով թէ ուր կերթան ձեր դառն աշխատանքով ձեռք բերած փարաները...

Մտէք գործարաններու մէջ և պիտի տեսնէք հոն նոյն անարդարութիւնները: Թշուառ գործաւորներն առտւանց կսկսին և մինչև իրիկուն չարաչար կաշխատին և ի՞նչ է ստացածները. — այնքան որ ո՛չ սպրին և ո՛չ ալ մեռնին: Մինչդեռ անոնց աշխատանքով գործատէրը միլիոններ կը դիզէ:

Ենթադրենք թէ մէկ լիդր ատաղձը կարժէ 5 դահեկան, օրւան մը մէջ մէկ գործաւորը այդ ատաղձէն կը պատրաստէ, դիցուք, 100 հատ զլան, զորս գործատէրը կ'ծախէ քսանական փարայի: Ուրեմն 5 դահեկանի ատաղձէն գործատէրը կ'առնէ 50 դահեկան, որմէն ընդամենը միայն 10 դահեկան կուտայ գործաւորին, 5 դահեկան ալ տւած էր ատաղձավաճառին, եղաւ 15 դահեկան, որ ըսել է թէ մէկ գործաւորի կոնակէն շահեցաւ ան օրը 35 դահեկան:

Պարզ հաշիւ է, չէ՞: Եթէ 50 գործաւոր աշխատցնէ՝ օրական ինքը մինակ կը շահի 1750 դահեկան, մինչդեռ 50 գործաւորը միասին կստանան միայն 500 դահեկան: — Այսպէս ալ միւս գործաւորները:

Հիմա դուք ըսէք, սա արդարութիւն է, սա եղբայրութիւն է, սա հաւասարութիւն է, որ գիշեր ցորեկ «կեցցէ՛ արդարութիւն, կեցցէ՛ եղբայրութիւն, կեցցէ՛ հաւասարութիւն» կը կանչէք, կարծելով թէ այդպէս գոչելով ձեր դարտակ գրպանին մէջ բան մը կ'աւելնայ, կամ թէ ձեր կիսաքաղց դաւկին ստամոքսը ջերմութիւն մը կ'զգայ...

Հապա մեր խեղճ ու կրակ գիւղացիները, որոնք կաշխատին

օրնիբուն և իրենց կերածը դարձեալ կըկըլն ու բանջարն է, մինչ-
դեռ անոնց արտադրած անբաւ բարիքները կերթան հողատիրոջ
ամպարները ճարձատեցնելու. . (Ճախահարութիւններ):

Վայը կուգար գործաւորին, մարապա գիւղացուն, արհեստա-
ւորին, բոլոր աշխատաւոր ժողովրդին, եթէ անոնք թողնւած ըլ-
լալին իրենց ճակատագրին: Այն ժամանակ զանոնք շահագործող-
ները հանգիստ խղճով պիտի ծծէին անոնց արիւնը և օր աւուր աշ-
խարհը պիտի վերածէին հսկայական տանջանարանի մը, ուր ամ-
բողջ մարդկութիւնը պիտի տքնէր, պիտի չարչարէր, պիտի հիւծ-
ւէր, պիտի աշխատէր անդադրում, որպէս զի անդին կարգ մը ան-
սիրտ անհոգի վամպիրներ պալատներու, ապարանքներու առասպե-
լական ճոխութեանց մէջ իրենց անձը նւիրէին ամէն տեսակ անե-
րեւակայելի զեղխութեանց, սահման չը ճանչցող շռայլութեանց և
սողոմական կենցաղի...

Բարեբաղդաբար, ամենուրեք պակաս չեն ժողովրդի անձնու-
րաց պաշտպանները, յանձին զանազան կուսակցութեանց, որոնցմէ
մէկն է նաեւ մեր մէջ Հնչակեան Կուսակցութիւնը, որ իրեն նպա-
տակ է դրած պաշտպան հանդիսանալ, ամէն կերպ ու ամէն գնով,
աշխատող ու արդիւնաբերող ժողովրդի շահերուն, ընդդէմ ամէն
կարգի շահագործողներու, որպէս զի ժողովուրդը ոչ թէ խօսքով
այլ իրապէս տիրանայ քաղաքական ու տնտեսական ազատութեան:

Հնչակեան Կուսակցութիւնը, որպէս պահապան հրեշտակ,
պատրաստ է միշտ իւր նւիրական դրօշին ներքեւ համախմբելու
այն բոլոր հայրենակիցներին, որոնք կարօտ են հմուտ և փորձառու
առաջնորդի, զօրեղ ու աջալուրջ պաշտպանի, ըսելով անոնց.

— Եկայք առ իս ամենայն աշխատեալք և բեռնաւորք և ես
հանգուցից զձեզ, առէք զդրօշն իմ ի ձեզ և ուսարուք յինէն և
գտջիք հանգիստ անձանց ձերոց...

Երբոր մարդկութիւնն ազատի այդ կեղեքումներէն, երբ
աշխատողներն իրենց վաստակածը լիովին վայելեն, երբ արդիւնա-
բերողները տէր դառնան իրենց արդիւնաբերածներուն, երբ
արդիւնաբերութեան բոլոր միջոցները ձեզ պատկանին, ինչ որ
մեր բուն նպատակն է, ահա այն ժամանակ կրնաք ըսել, թէ
դուք տնտեսականապէս ալ ազատ էք: (Խանդավառ ճախահարու-
թիւններ)

Մենք պատրաստ ենք, երբոր ուզէք, դնելու ձեր առջեւ մեր
ծրագիրը, բացատրելու ձեզ մեր մօտաւոր և հեռաւոր նպատակ-
ները և ցոյց տալու այն ճամբան, որ կը տանի ձեզ դէպի կատար-
եալ ազատութիւն, դէպի հանրային երջանկութիւնը...

Այսօր այսքանով կը բաւականանամ, սիրելի ունկնդիրներ,
աղնիւ խօսք տալով ձեզ, որ այսուհետեւ շուտ-շուտ պիտի հան-
դիպինք մենք միմեանց և սրտաբաց պիտի խօսինք մեր ցաւերուն
մասին:

Իսկ մինչ այդ կը գոչենք՝

Կեցցէ՛ Աշխատաւոր Ժողովուրդը.

Կեցցէ՛ Քաղաքական Ազատութիւնը,

Կեցցէ՛ Տնտեսական Ազատութիւնը:

(Երկարատեւ ճախահարութիւններ, խանդավառ ցոյցեր):

<< Ազգային գրադարան

NL0210267

ՀՄԱՅԵԱԿ ԱՐԱՄԵԱՆՑԻ (Մ. Տ. Շւոս)

ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԿԵՐԸ

1. Քիւրս Պէլ: Բ. Տպագրութիւն . . .	Գին 2 դր. — փառա
2. Արամբ, Բ. Տպագրութիւն . . .	» 3 » 10 »
3. Անաստուածները	» 5 » — »
4. Մեծեցում	» 2 » 20 »
5. Դաւ	» 1 » 10 »
6. Սեւ հարսանիք	» 1 » 10 »
7. Հնչակ	» 1 » 10 »
8. Քրդեր Տանկա-Հայաստանում . . .	» 10 » — »
9. Թիւրքիոյ ընդդիմադիր զորքերը . . .	» 1 » 20 »
10. Կոչին Սօցիալ-Տեմոֆրաքները, քարգմ. Գրաքի »	1 » 20 »
11. Գիւղական ուսուցչի ծայրը, քարգմ. Գարանածէի »	2 » — »
12. Ինչ է հայրենիք . . . քարգմ. Ղասիշէի »	2 » — »
13. Փախսականը . . . քարգմ. Ան-սկիւի »	2 » — »
14. Հերոսունիներ (Ընդ մամուլ) . . .	» 3 » — »
15. Ազատութիւն բաղաձայն եւ ճշտական »	1 » 20 »

ՏՊԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՅՆ ԵՆ ՀԵՏԵՒԵԱՆՆԵՐԸ

16. Արմենունի Ֆադմայ,
17. Շէյխ Մահմուտ եւ իւր դերը Հայաստանում,
18. Թափառականի վերջին օրերը,
19. Ալիմներու աղջիկը,
20. Մահապարտները անտուր մէջ,
21. Տխար հովիւներ,
22. Ազատութեան սեմին վրայ,
23. Վրէժ Քաղիմայէկովի:

Եւ ուրիշ անհայ երկեր, որոնք հետզհետէ պիտի տպուին:

Գրեւորու պահեստը կը գտնուի Կ. Պոլիս, Յովհաննէս Գրլընեանի գրատունը, Չափաւոր Նոգուլու, № 25: